

History of Vaziri Hospital

ARTICLE INFO

Article Type

Historical Original Article

Authors

Karimian A.* MSc

How to cite this article

Karimian A. History of Vaziri Hospital. Sarem Journal of Reproductive Medicine. 2017;2(1):25-30.

ABSTRACT

Introduction In the Qajar era, some hospitals were established with personal funds for the welfare of people, one of which was Vaziri Hospital. In this article, for the enrichment and authenticity of the contents, the author tried to use all available first-hand references, especially historical documents available in the National Library and Archives of the Islamic Republic of Iran in order to write the history of the establishment, development, and activities of Vaziri Hospital and commemorate Mirza Isa Vazir and Sheikh Hadi Najm Abadi, two philanthropist in the medical services in Iran.

Conclusion Vaziri Hospital was founded by Sheikh Hadi Najm Abadi, using the endowments of Mirza Isa Vazir; during 97 years (from 1897 to 1994), thousands of patients benefited from its health care. Mirza Isa, known as "Vazir," after being affected by cholera in 1889, decided to establish a hospital to improve the health and fight against diseases, and before his death, he made a will to Sheikh Hadi Njambaladi to establish a hospital by one-third of his property, but due to disputes occurred among the heirs of Mirza Isa, this action did not become practical until 1894. In the middle of 1894, Sheikh Hadi resolved the disputes and chose a land of 4000 square meters in the current location of Vaziri Hospital according to the will to establish the hospital; the construction continued until 1897.

Keywords Vaziri Hospital; Mirza Isa Vazir; Sheikh Hadi Najm Abadi; Hospitals; Charities; Waqf, Endowment, Hospitals

*Governmental Management Training Center, Tehran, Iran

Correspondence

Address: Sarem Women's Hospital, Basij Square, Phase 3, Ekbatan Town, Tehran, Iran. Postal Code: 1396956111

Phone: +98 (21) 44670888

Fax: +98 (21) 44670432
ali.karimian1342@gmail.com

Article History

Received: August 23, 2016

Accepted: January 9, 2017

ePublished: February 15, 2017

CITATION LINKS

[1] Ruzname -ye Keatirat-e Itimad-os-Saltaneh [2] Dictionary of Nationl Biography of Iran 1700-1960 [3] Charity in Qajar [4] The history of military medicine [5] Shafagh-e- Sorkh Newspaper [6] Research in History of Imam Khomeini Hospital [7] Timeline of Iran's contemporary history [8] Medical School, pharmaceutical, dental, and hospital and school-related Guide [9] Report on the health situation in Iran [10] The evolution of modern medicine Iran, from Darolfonon to the founding of Tehran University [11] Accession No 270986 [12] Analytical report of four year performance of Tehran University of Medical Sciences [13] Writer's office-statistics circle [14] Nazmiyeh reports from Tehran neighborhoods [15] National Library and Archives of Iran. Accession No 2700007666 [16] Sheikh Hadi Najmabadi and the Constitution [17] Sepidonline Newspaper

کامران میرزا نایب‌السلطنه را بر عهده گرفت^[۲]. در سال ۱۲۸۸ قمری، به علت بروز قحطی و گرانی نان، میرزا را معزول کردند و تقریباً تا ۲۰ سال بعد از آن، کار مهمی نداشت^[۱]. (میرزا عیسی در سال ۱۲۹۹ قمری به همراه امین‌الملک، حاجی میرزا عباسقلی، امین‌لشگر، معین‌الوزرا، مستشار، گران‌مایه و اعتمادالسلطنه از اجزای مجلس تحقیق بودند). پس از مرگ محمدابراهیم‌خان وزیرنظام (در ۸ صفر ۱۳۰۹) دایی کامران‌میرزا، مجدداً به وزارت تهران و ریاست بنایی و خالصجات گماشته شد و یک سال و چند روز در این مقام بود و عاقبت به مرض وبا درگذشت و در زاویه شمال غربی مسجد شیخ هادی در خیابان شاهپور به خاک سپرده شد^[۲،۳].

تصویر ۱) میرزا عیسی‌خان (وزیر تهران)

زمانی که میرزا عیسی‌خان در بستر بیماری افتاده بود، شیخ هادی نجم‌آبادی (تصویر ۲) را نزد خود فرا خواند و او را وصی خود کرد. میرزا وصیت کرده بود تا از مایملکش بیمارستانی مجهز ساخته شود و حاج شیخ هادی نیز خواسته‌اش را پذیرفت و این گونه بود که بنای بیمارستان شروع شد^[۳].

تصویر ۲) شیخ هادی نجم‌آبادی

شیخ هادی نجم‌آبادی می‌خواست که از ثلث دارایی عیسی‌خان،

علی کریمیان * MSc

مرکز آموزش مدیریت دولتی، تهران، ایران

چکیده

مقدمه: در دوره قاجار مرخص‌خانه‌هایی با بودجه شخصی برای رفاه حال مردم تاسیس شدند که از جمله آنها مرخص‌خانه وزیری بود. در این مقاله، تلاش نگارنده بر آن بود به‌منظور هر چه پُربارتر شدن و صحت مندرجات مقاله از کلیه منابع و مآخذ دست اول موجود به‌خصوص اسناد تاریخی موجود در سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران بهره گیرد تا ضمن نگارش تاریخچه‌ای دقیق از تاسیس و سیر اجرایی و فعالیت بیمارستان وزیری، یادی از تکاپو و همت میرزا عیسی وزیر و شیخ هادی نجم‌آبادی از خیرین در عرصه درمان کشور ایران شده باشد.

نتیجه‌گیری: مرخص‌خانه وزیری با تخصیص درآمد موقوفات میرزا عیسی وزیر و به همت شیخ هادی نجم‌آبادی بنا شد و طی ۹۷ سال (از ۱۴۱۵-۱۳۱۸ قمری) هزاران بیمار از خدمات درمانی آن بهره‌مند شدند. میرزا عیسی معروف به "وزیر" بعد از آنکه در سال ۱۳۱۰ قمری مبتلا به وبا شد، به فکر دایرکردن بیمارستانی برای ارتقای سطح بهداشت مردم و مبارزه با بیماری‌ها افتاد و قبل از مرگش به شیخ هادی نجم‌آبادی وصیت کرد که از ثلث دارایی او مرخص‌خانه‌ای بنا کند، ولی به‌واسطه اختلافاتی که بین ورثه میرزا عیسی پیش آمد، این اقدام تا سال ۱۳۱۵ قمری عملی نشد. در اواسط سال ۱۳۱۵ قمری شیخ هادی اختلافات را مرتفع نمود و زمینی به مساحت ۴۰۰۰ متر مربع که محل فعلی بیمارستان وزیری است، طبق وصیت برای ساختمان بیمارستان انتخاب کرد و بنای آن تا سال ۱۳۱۸ قمری/۱۲۷۹ شمسی ادامه یافت.

کلیدواژه‌ها: بیمارستان وزیری، میرزا عیسی وزیر، شیخ هادی نجم‌آبادی، بیمارستان‌های وقفی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۶/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۱۰/۱۹

*نویسنده مسئول: ali.karimian1342@gmail.com

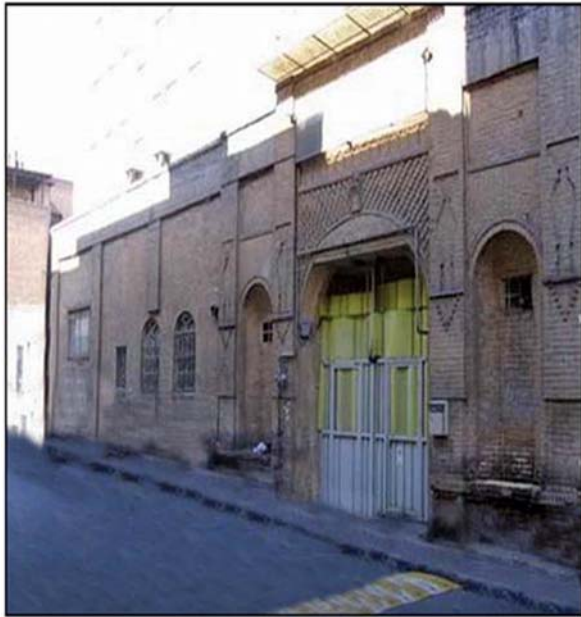
مقدمه

از سده‌های پیشین، خیرین و واقفان زیادی از کیسه قنوت خویش بذل اهتمام نموده و در حد توان، مایملک و رقباتی برای تاسیس مراکز علمی، آموزشی، درمانی و عام‌المنفعه اختصاص دادند تا علاوه بر ماندگاری سنت حسنه، زمینه توسعه دانش، کمک به همونوع و رفاه درماندگان را تامین نمایند. در این راستا میرزا عیسی‌خان وزیر نیز به فکر دایرکردن بیمارستانی برای ارتقای سطح بهداشت مردم و مبارزه با بیماری‌ها افتاد. ایشان قبل از مرگش به شیخ هادی نجم‌آبادی وصیت کرد که از ثلث دارایی او مرخص‌خانه‌ای بنا کنند. طبق وصیت او، ابتدا زمین ساختمان بیمارستان انتخاب شد و بنای آن تا سال ۱۳۱۸ قمری/۱۲۷۹ شمسی ادامه یافت. در این سال، چند اتاق برای بستری نمودن و مداوای بیماران آماده شد. طی ۹۷ سال فعالیت بیمارستان (از ۱۳۱۸ تا ۱۴۱۵ قمری)، هزاران بیمار از خدمات درمانی آن بهره‌مند شدند. از درآمد موقوفات عیسی‌خان وزیر غیر از مرخص‌خانه، داروخانه، مدرسه، دو باب حمام و مسجد نیز بنا و وقف شد.

وقف و بنای بیمارستان

میرزا عیسی‌خان وزیر (تصویر ۱)، پسر میرزا موسی وزیر، از مردم آشتیان و شوهر خواهر میرزا یوسف مستوفی‌الممالک (که در عمل وزارت و صدراعظمی می‌کرد) بود^[۱]. در ذیحجه سال ۱۲۸۳ که ناصرالدین‌شاه عازم خراسان شد، در غیاب خود، کارها را به میرزا یوسف آشتیانی مستوفی‌الممالک واگذار کرده بود و بنا به صواب‌دید شاه، میرزا عیسی که تا آن موقع مُهردار سلطنتی بود، به وزارت تهران گماشته شد و مسئولیت خالصجات و پیشکاری

فروردین ۱۳۰۳ در این مریض‌خانه بستری شده‌اند، ۳۴۴ نفر و تعداد افراد مریض سرپایی ۱۱۰۴ نفر بوده‌اند^[9]. همچنین دانشجویان مدرسه طب نیز در این مریض‌خانه (تصویر ۳)، دوره کارورزی خود را می‌گذرانند^[10].

تصویر ۳) بیمارستان وزیری

متولیان و روسای بیمارستان

حاج شیخ هادی نجم‌آبادی در سال ۱۲۵۰ قمری متولد شد. شیخ هادی، فرزند حاجی ملا مهدی، از مجتهدان بزرگ و از نیک‌مردان وارسته ایران بود. ایشان پس از تحصیل در تهران و نجف اشرف، به زیارت حج رفت و پس از آن در تهران مستقر شد و تا سال‌های بعد، پیش‌نماز مسجد میرزا عیسی وزیر بود.

میرزا عیسی، وزیر دارالخلافه تهران بود که در حدود سال ۱۲۹۴ هجری قمری، مسجد و مدرسه‌ای در محله حسن‌آباد تهران ساخت و امامت مسجد و تولیت مدرسه را در اختیار حاج شیخ هادی قرار داد^[6]. پس از فوت ایشان، فرزندش شیخ محمدتقی مجتهد نجم‌آبادی، امور مسجد و مدرسه را عهده‌دار شد. پس از آنکه شیخ محمدتقی مجتهد نجم‌آبادی در شعبان ۱۳۴۲ درگذشت، تولیت موقوفات میرزا عیسی تا سال ۱۳۲۷ شمسی با شیخ عبدالحسین نجم‌آبادی بود و پس از شیخ عبدالحسین نجم‌آبادی، ریاست مریض‌خانه^[11] (طبق نامه دانشگاه تهران به تاریخ ۱۳۲۷/۹/۱۸ شمسی، به اداره تحقیق اوقاف و به موجب بند ۲ و ۴ ماده ۶۴ آیین‌نامه قانون اوقاف، قرار ممنوعیت نام‌برده از دخالت در امور موقوفه صادر شد. سازمان اسناد و کتابخانه ملی. شماره سند ۶/۲۷۰/۱۹۸) با دکتر یوسف بزرگمهر (علیم‌السلطنه) بود که در سال ۱۳۰۱ از این کار کناره‌گیری کرد و از آن پس، امور بیمارستان به عهده عطاءالله سمیعی محول شد. عطاءالله سمیعی در عین اشتغال به امور اداری بیمارستان، دوره مدرسه طب تهران را طی کرد و پس از خاتمه تحصیلات به اروپا رفت و در بازگشت به ایران، به نمایندگی مجلس شورای ملی انتخاب شد و دکتر مهدی ملک‌زاده ریاست افتخاری بیمارستان را قبول نمودند^[8].

تا سال ۱۳۰۵ قسمت طب مریض‌خانه بدون رییس بود و امور آن توسط دکتر مهدی قدسی که دوره اکسترنی و انترنی را طی می‌کرد اداره می‌شد. ایشان علاوه بر این، امور داخلی بیمارستان را نیز

مریض‌خانه‌ای بنا کند، ولی به واسطه اختلافاتی که بین ورثه میرزا عیسی پیش آمد، این اقدام تا سال ۱۳۱۵ قمری عملی نشد. در اواسط سال ۱۳۱۵ قمری بود که شیخ هادی توانست اختلافات را مرتفع کند، طبق وصیت، برای ساختمان بیمارستان، زمینی به مساحت ۴۰۰۰ متر مربع انتخاب کرد که همان محل فعلی بیمارستان وزیری است. بنای بیمارستان تا سال ۱۳۱۸ قمری/۱۲۷۹ شمسی ادامه یافت و در این سال چند اتاق برای بستری نمودن و مداوای بیماران آماده شد^[4]. در کتیبه‌ای که بر سردر مریض‌خانه نصب شده، آمده است: "مریض‌خانه ملتی که حسب الوصیه مرحوم مبرور میرزا عیسی وزیر/الحسینی طاب ثراه مرحوم علیین‌مکان، آقای حاج شیخ هادی مجتهد نجم‌آبادی اعلی‌الله مقامه از ثلث آن مرحوم بنیاد فرموده‌اند و ابتدای بازشدن در غره شهر رمضان سنه ۱۳۱۸ قمری". هزینه بیمارستان در هر ماه، حدود یک‌هزار ریال بود که از محل درآمد یک قنات در نزدیک اشتهارد کرج، به نام صحت‌آباد و یک یخچال، نزدیک دروازه ری تامین می‌شد. مریض‌خانه تا اواخر سال ۱۳۲۰ قمری دارای ۱۰ تخت‌خواب بود و تحت نظر نجم‌آبادی اداره می‌شد. به سبب اینکه نجم‌آبادی این مریض‌خانه را ساخت، به "مریض‌خانه شیخ هادی" نیز معروف است. در آن زمان، قسمت طب، تحت نظر دکتر سید ابوتراب و قسمت جراحی زیر نظر دکتر ولف آلمانی اداره می‌شد.

در این برهه از تاریخ، تامین و تخصیص اعتبار و هزینه‌های مریض‌خانه‌های دولتی از بودجه اداره کل صحت یا از عواید اداره بلدییه تامین می‌شد^[5] و هزینه‌های مریض‌خانه‌های وقفی از جمله مریض‌خانه وزیری، از محل عواید موقوفه تامین می‌شد؛ با این حال مریض‌خانه وزیری در سال ۱۲۹۹ شمسی به واسطه کسری بودجه تعطیل شد، ولی مدتی بعد، دوباره گشایش یافت^[6]. مریض‌خانه به سبب کمبود بودجه و پرداخت‌نشدن حقوق کارکنان، گهگاه موقعیت وخیمی پیدا می‌کرد تا اینکه در سال ۱۳۰۱ شمسی هیات وزرا تصویب کرد که بودجه ماهیانه سه بیمارستان دولتی وزیری و نسوان، از تیرماه به بعد، از عواید گمرکی پرداخت شود^[7]. بیمارستان وزیری در سال ۱۳۰۳ شمسی، طبق قراردادی از طرف اداره کل اوقاف، به اداره صحت واگذار شد^[8].

دکتر جان گیلومر از طرف کمیته جامعه ملل (سازمان بهداشتی جامعه ملل) و به درخواست دولت علیه ایران، برای تهیه گزارشی از اوضاع بهداشتی کشور، در سال ۱۳۰۳ شمسی عازم ایران شد. هدف از این مأموریت بررسی شیوع مالاریا و بروز بیماری‌های همه‌گیر بود. این بررسی‌ها از خرداد تا شهریور ۱۳۰۳ (سپتامبر تا جون ۱۹۲۴) طول کشید. دکتر گیلومر با تلاش‌های زیاد، توانست گزارش جالبی را از اوضاع بهداشتی ایران در سال‌های ۱۳۰۱ تا ۱۳۰۲ شمسی گردآوری کند؛ این گزارش در سال ۱۳۰۴ شمسی/۱۹۲۵ میلادی به جامعه ملل ارائه شد. در این گزارش درباره مریض‌خانه وزیری نوشته شده است: "این مریض‌خانه چند سال پیش، از اموال یک نفر خیر خیرخواه به‌وجود آمد، ولی چون نمی‌توانستند آن را به‌خوبی اداره کنند، سه سال پیش، دولت سرپرستی آن را قبول کرد و در حال حاضر تحت نظارت اداره کل صحت عمومی قرار دارد. این مریض‌خانه دارای ۳۰ تخت‌خواب است که اسماً نیمی از آن برای طب داخلی و نیمی دیگر برای جراحی در نظر گرفته شده است. رییس مریض‌خانه در عین حال طبیب مریض‌خانه و استاد طب داخلی مدرسه طب هم است.

سه نفر از محصلان سال آخر مدرسه طب، به‌عنوان کمک‌جراح در این مریض‌خانه کار می‌کنند. گروه پرستاران شامل ۶ آمرتیز مرد و ۲ پرستار زن است. تعداد افراد مریضی که طی فروردین ۱۳۰۲ تا

طب، او را از کار برکنار کرد. دکتر سیدعبدالله خان سهراب رییس پلی کلینیک بود و انترن‌های بیمارستان، دکتر سیدرضا رضاعی و دکتر ضیایی، فرزند ضیاالاطبای خراسانی بودند^[۸]. در سال‌های بعد دکتر سالاری، دکتر گلسرخی (طبق قانون اجازه پرداخت تعهدات منظوره در بودجه سال ۱۳۱۱ صحنه کل مملکتی به تاریخ ۱۳۱۱/۹/۳ شمسی)، دکتر منصور گلسرخی طبیب کشیک مرخص‌خانه وزیری، از اول شهریور لغایت دی ماه ۱۳۱۰، پنج‌ماهه از قرار ماهی ۴۰۰ ریال (در مجموع ۲۰۰۰ ریال) و دکتر عطاءالله خان سالاری، طبیب کشیک مرخص‌خانه نام‌برده، از اول شهریور الی ۱۵ آذرماه ۱۳۱۰ (۳ ماه و ۱۵ روز) ماهی ۴۰۰ ریال (در مجموع ۴۰۰ ریال) دریافت کردند و دکتر میر، دکتر بزرگمهر، دکتر صحت و دکتر محمود نجم‌آبادی در این بیمارستان مشغول شدند.

وضعیت بیمارستان از نظر تشکیلات اداری و درمانی

بیمارستان از سال ۱۳۲۳ شمسی دارای یک بخش، ۲ قسمت، ۵ درمانگاه و ۱۱۰ تخت‌خواب بود و تحت نظر ۱۲ پزشک و داروساز اداره می‌شد. هر روز ۴۰۰ بیمار سرپایی معاینه و درمان می‌شد و بیماران داروی رایگان دریافت می‌کردند.

بخش‌های بیمارستان به شکل زیر بود:

۱- بخش جراحی دارای ۸۱ تخت بود که ۳۱ تخت آن ویژه بانوان و کودکان و بقیه برای مردان بود و تحت نظر دکتر میر و کمک آقایان دکتر سالاری و دکتر مهدوی اداره می‌شد.

۲- قسمت گوش، گلو و بینی دارای ۱۰ تخت بود که ۵ تخت اختصاص به زنان داشت و ۵ تخت مردانه بود. این بخش تحت نظر پروفیسور ماکس مایر (ایشان را در سال ۱۳۲۰ استخدام کردند) و به عهده دکتر جمشید اعلم بود.

۳- قسمت چشم‌پزشکی دارای ۱۷ تخت بود که ۶ تخت آن مردانه و ۱۱ تخت زنانه بود و تحت نظر دکتر باستان اداره می‌شد.

درمانگاه‌ها شامل موارد زیر بودند:

۱- درمانگاه بیماری‌های درونی تحت نظر دکتر مظاهر بود و روزانه حدود ۶۰ نفر پذیرفته و مداوا می‌شدند.

۲- درمانگاه جراحی تحت نظر دکتر گلسرخی اداره می‌شد و روزانه در حدود ۷۰ بیمار زخم‌بندی می‌شد و بیماران عملیات مختصر جراحی می‌شدند.

۳- درمانگاه چشم‌پزشکی، تحت نظر آقای دکتر سجادی اداره می‌شد و روزانه به طور متوسط ۸۰ بیمار معاینه و درمان می‌شدند.

۴- درمانگاه گوش، گلو و بینی تحت نظر دکتر طباطبایی اداره می‌شد.

۵- درمانگاه دندان‌سازی، تحت نظر دکتر/دیب اداره می‌شد و روزانه به طور متوسط ۵۰ نفر بیمار مداوا می‌شدند.

۶- داروخانه و آزمایشگاه تحت نظر دکتر/درنگی و چند داروساز اداره می‌شد و هر روز بیش از ۳۵۰ نسخه رایگان برای بیماران تهیه و تحویل می‌شد^[۱۲].

بخش و درمانگاه مامایی و بیماری‌های زنان

در سال ۱۳۰۷ شمسی از طرف اداره صحنه بلدییه (اداره بهداری شهرداری) در خیابان امیریه یک زایشگاه با ۱۵ تخت‌خواب و یک درمانگاه تاسیس شد که تحت نظر دکتر احیاءالدوله شیخ اداره می‌شد. در سال ۱۳۱۳، زایشگاه به عمارت اجاره‌ای که در باستیون واقع بود انتقال یافت. از سال ۱۳۱۵ تا ۱۳۱۹، ریاست زایشگاه به عهده دکتر بختیار بود. در سال ۱۳۱۹ زایشگاه به دانشکده پزشکی منتقل شد و دکتر حمید آهی، استاد کرسی مامایی، به ریاست آن منصوب شد. در سال ۱۳۲۵ این زایشگاه را از باستیون به بیمارستان وزیری منتقل کردند و زایشگاه در محل بخش جراحی بیمارستان

عهده‌دار بودند. در این سال دکتر محمد حسایی به ریاست قسمت طبی مرخص‌خانه منصوب شد. دکتر ویلهلم در سال ۱۳۰۵، ایران را ترک کرد و به جای او دکتر میر ریاست قسمت جراحی را بر عهده گرفت. پس از آن ریاست بیمارستان با دکتر ملک‌زاده بود و از سال ۱۳۱۵ یک بخش برای بیماری‌های زنان با ریاست دکتر جهان‌شاه صالح در بیمارستان وزیری تشکیل شد. از سال ۱۳۱۷ ریاست مرخص‌خانه به عهده دکتر رضا صحت، مدیر کل بهداری محول شد. در مورد تشکیلات سازمانی هم باید اضافه کنیم که تا سال ۱۳۱۳ مرخص‌خانه از نظر امور فنی، علمی، اداری و موسسات آموزش عالی، تحت نظر وزارت معارف قرار داشت، ولی با ایجاد سیاست تمرکز موسسات آموزش عالی، مجلس شورای ملی اساس‌نامه تاسیس دانشگاه تهران را تصویب کرد. در نتیجه عملاً دانشگاه تهران با شش دانشکده پزشکی، حقوق و علوم سیاسی، علوم، ادبیات، فنی و معقول راه‌اندازی شد^[۱۲]. پس از استخدام رییس جدید دانشکده و بیمارستان‌ها و دریافتن نقایص کار و رعایت نیازمندی‌های کشور در تجدید سازمان آموزش پزشکی، اقداماتی به عمل آمد که از آن جمله پیوستن بیمارستان‌های تهران به دانشکده پزشکی بود. این کار به وسیله قانون مواد اصلاحی قانون تاسیس دانشگاه، راجع به دانشکده پزشکی تصویب شد و از اول مهر ۱۳۱۹ شمسی به صورت عملی به اجرا درآمد؛ به موجب قانون از همین روز بیمارستان‌های تهران ضمیمه دانشکده پزشکی شدند^[۱۳]. سپس در تاریخ ۱۳۲۷/۹/۲۷ شمسی، با تقاضای دانشگاه تهران از اداره کل اوقاف، قرار ممنوعیت شیخ عبدالحسین نجم‌آبادی (تصویر ۴) از دخالت در امور موقوفه صادر شد^[۱۱].

تصویر ۴) سند مربوط به پیگیری وضعیت موقوفه بیمارستان وزیری

اطبای مرخص‌خانه

اطبای مرخص‌خانه در سال ۱۳۰۱ عبارت از دکتر ویلهلم فرانسوی (رییس قسمت جراحی) و دکتر رولاند فرانسوی (رییس قسمت طبی) بود که علاوه بر ریاست قسمت طبی بیمارستان وزیری، امراض داخلی را در مدرسه طب تدریس می‌کرد. وی جوانی کم‌تجربه بود و به همین سبب دکتر لقمان‌الدوله رییس مدرسه

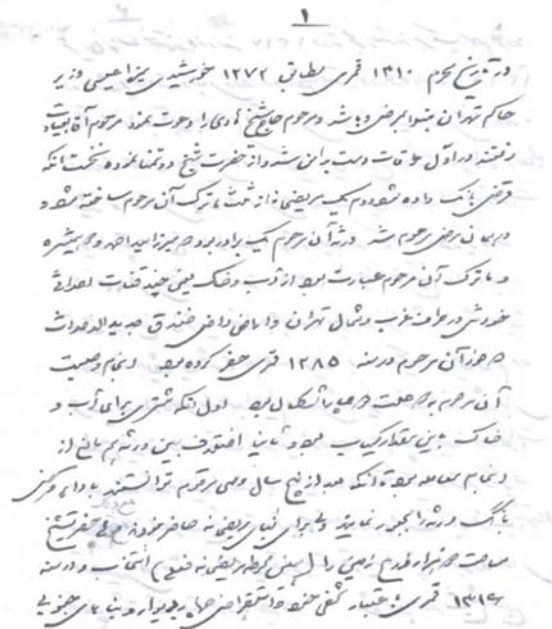
مرحوم توانستند برای ادای قرض بانک ورثه، ۲۰۰۰ ذرع زمین را در همین محوطه مریض‌خانه فعلی انتخاب کنند و در سال ۱۳۱۶ قمری با اعتبار شخصی خود و استقراض، چهار دیوار و بناهای جنوبی مریض‌خانه را بسازند. در سال ۱۳۱۷ ورثه مجبور شدند هر یک، سهم خود از ثلث را بپردازند و بنای وسط و دو طبقه ساختند و در غره رمضان ۱۳۱۸، ۱۰ تخت‌خواب آهنی با لوازم، به اقتضای همان زمان تهیه شد و مریض خوابانند. تا مدت دو سال، ۱۰ مریض که در ماه ۱۰۰۰ ریال مخارج داشت پذیرایی و معالجه می‌شد. محل عایدی که برای این مصرف معین شده بود از این قرار است: قریه مُرادتپه که واقع در اطراف اشتهارد است، ملکی مرحوم وزیر آن را در سال ۱۳۰۶ قمری وقف کرده بود و در سال ۱۳۰۹ قمری، به تصرف حضرت شیخ داده بود و ثلث و منافع آن قریه وقف بر خیرات بود. او در نظر داشت اگر مریض‌خانه احداث شود این ثلث به مصرف مریض‌خانه برسد و یک باب یخچال هم در قرب دروازه حضرت عبدالعظیم داخل شهر را نیز وقف نموده بود برای مطلق خیرات. در وقف‌نامه آن قید شده بود مریض‌خانه که در نظر است احداث شود، مقدم بر سایر مصارف است. یک موقوفه دیگر که احداثی خود حضرت شیخ است، قریه‌ای است موسوم به "صحت‌آباد" نزدیک اشتهارد. تفصیل احداث بنا از این قرار است: "قریه مُرادتپه نام‌برده دارای چند رشته قنات مخروبه بوده که مَمات شده بود، حضرت شیخ مبلغ ۲۰۰۰ تومانی به مصرف رساندند. به تدریج به آب نرسیده، بالاخره مجبور شدند به یک نفر از ملاکین قریه نجم‌آباد اجاره دادند که آب را بیرون بیاورد و ربع آن، ملک خودش باشد و سه‌ربع آن ملک حضرت شیخ باشد و آن شخص هم (میرزا علی محمد مسعود نظام) اقدام نمود و بعد از مصارف زیاد موفق شد به احیای قنات مرقوم و اسم آن قریه جدیدالاحداث را صحت‌آباد نامیدند و محصول و عایدی این سه رقبه خیلی کمتر از ماهی ۱۰۰ تومانی بوده. دکتر ولف، طبیب مریض‌خانه دولتی، در آن تاریخ، ماهی ۱۰۰ تومانی از حضرت شیخ افتخاراً دریافت می‌نمود و در هفته دو روز برای سرکشی بیماران و انجام عمل جراحی می‌آمد و ماهی ۱۵ تومانی، آقا سید عبدالوهاب می‌گرفت، برای اینکه همیشه در مریض‌خانه باشد و بقیه ۱۰۰ تومانی که ۶۵ تومانی باشد، صرف دوا و غذای مرضی بود، ولی خودشان به اعتبار خودشان مریض‌خانه را اداره می‌نمودند و در مدت چند سال که حضرت شیخ اشتغال به ساختن مریض‌خانه داشت، فقط یک نفر دیده شد که آمد و خیلی تمجید و تقدیر کرد و آن شخص، مرحوم عضدالدوله، پدر عین‌الدوله بود که آمد، خیلی اظهار خوشوقتی نمود و عرض کرد می‌روم یک مریض‌خانه در یوسف‌آباد می‌سازم و جاده راه‌آهن از شهر تهران تا آنجا ایجاد می‌نمایم که بیمارها را به وسیله آن راهی محل نمایند، اگرچه خودش موفق نشد، ولی حسب الوصیه آن مرحوم، عین‌الدوله همین مریض‌خانه یوسف‌آباد را بنا کرد و یک نفر دیگر هم منتظم‌الدوله فیروزکوهی بود که اولاً، مدرسه خیریه را بنا نمود و یک یخچال هم در خیابان پهلوی احداث نمود و وقف بر مریض‌خانه نمود که دو تخت‌خواب بوده؛ تخت‌خواب افزوده شد و بعد از فوت حضرت شیخ و منتظم‌الدوله، اولیای مدرسه نام‌برده، دو تخت‌خواب را از مریض‌خانه خارج نمودند و یخچال را هم فروختند و تبدیل به احسن کردند" [15].

از دیگر بناهای ساخته شیخ هادی، می‌توان داروخانه، مدرسه، دو باب حمام و مسجد (تصویر ۶) را نام برد. او به طور کلی مشتاق خدمت به صحنه و ترقی و پیشرفت جامعه بود. جالب این است که گفته می‌شود که وی اغلب در ساختن این بناها، خود آستین بالا زده و از سحر تا شامگاه همچون کارگری به عملیات ساختمانی

مستقر شد و تعداد تخت‌خواب‌های آن را به ۵۰ عدد افزایش دادند. بخش مامایی بیمارستان وزیری دارای دو سالن بزرگ، هر یک با ۱۶ تخت‌خواب برای زایمان‌های طبیعی، دو اتاق با ۱۰ تخت‌خواب برای درمان بیماری‌های زنان، دو اتاق با ۲ تخت‌خواب برای بیماران جراحی، یک اتاق عمل و یک اتاق زایمان بود. درباره کارکنان فنی بخش باید بگوییم که دکتر حمید آهی استاد کرسی و رییس بخش بود، دکتر ایران‌اعلم دانشیار کرسی، دکتر حسن ریاضی، رییس بخش وابسته و رییس درمانگاه، دکتر جعفر غروی و دکتر ماریا چیلویانس دستیار، عفت بهبهانی ناظمه فنی و نزهت زرین متصدی اتاق عمل و زایمان و خدیجه جمالی، منصوره جودت، قمرالزمان حاجب، ربابه میرفخرایی ماماهاای بخش بودند [11].

بازخوانی اسناد بیمارستان وزیری

"در تاریخ محرم ۱۳۱۰ قمری مطابق با ۱۲۷۲ خورشیدی میرزا عیسی وزیر، حاکم تهران، مبتلا به مرض وبا شد و مرحوم شیخ هادی را دعوت نمود. مرحوم آقا به عیادت رفتند، در اول ملاقات دست به دامن شد و از حضرت شیخ دو تمنا نمود: نخست آن که قرض بانک داده شود، دوم یک مریض‌خانه از ثلث ماترک آن مرحوم ساخته شود و در همان سال مرحوم شد. ورثه آن مرحوم یک برادر بود که میرزا سید احمد و دو همشیره و ماترک آن مرحوم عبارت بود از آب و خاک، یعنی چند قنات احداثی خودش (طبق گزارش نظمیه در تاریخ چهارشنبه ۲۰ جمادی‌الثانی ۱۳۰۴ قمری، قنات سنگلج به واسطه بارندگی خراب و به کلی مسدود شد و مردم دچار مشکل شدند، میرزا عیسی وزیر از قنات متعلق به خودش، آب به این محله جاری ساخت تا قنات مذکور تنقیه شد)، در طرف غرب و شمال تهران و اراضی داخل خندق جدیدالاحداث که خود آن مرحوم در سنه ۱۲۸۵ قمری حفر کرده بود (تصویر ۵) [14].

تصویر ۵) سند مربوط به چگونگی احداث مریض‌خانه وزیری (با شماره ثبت شماره ۲۷۰۰۰۷۶۶۶)

انجام وصیت آن مرحوم به دو علت دچار اشکال بود؛ اول آنکه مشتری برای آب و خاک به این مقدار، کمیاب بود و ثانیاً اختلاف بین ورثه هم مانع از انجام معامله بود تا آنکه بعد از ۵ سال وصی

و نیازمندان باشد.

تشکر و قدردانی: موردی از سوی نویسنده گزارش نشده است.
تاییدیه اخلاقی: موردی از سوی نویسنده گزارش نشده است.
تعارض منافع: موردی از سوی نویسنده گزارش نشده است.
سهم نویسندگان: علی کریمیان (نویسنده اول)، همه موارد مربوط به مقاله توسط ایشان انجام شده است (۱۰۰٪).
منابع مالی: موردی از سوی نویسنده گزارش نشده است.

منابع

- 1- Itimad-os-Saltaneh. Ruzname -ye Keatirat-e Itimad-os-Saltaneh. Afshar I, editor. Tehran: Amirkabir; 1966. p.150, 426. [Persian]
- 2- Bamdad M. Dictionary of National Biography of Iran 1700-1960. Tehran: Zavar Book Store and Publication. 1992. pp. 514-5. [Persian]
- 3- Malekzadeh E. Charity in Qajar. Tehran: Porseman; 2004. [Persian]
- 4- Namjooie Nik Kh. The history of military medicine. Tehran: Iran-e-Sabz; 2010. p. 81. [Persian]
- 5- Anonymous Writer. Shafagh-e- Sorkh Newspaper. 1928;15 Feb;6(2896);2. [Persian]
- 6- Namanipoor G. Research in History of Imam Khomeini Hospital. Tehran: Iran Medical University; 2008. pp. 36-37. [Persian]
- 7- Behboodi H. Timeline of Iran's contemporary history. Tehran: Institute of Political Studies and Researches; 2009. p. 253. [Persian]
- 8- Medical School, pharmaceutical, dental, and hospital and school-related Guide. Tehran: Tehran University Press; 1953. p. 388-9. [Persian]
- 9- Gilmour J. Report on the health situation in Iran. Naseri K, translator. Tehran: Social Services Organization; 1975. p. 39. [Persian]
- 10- Shams Ardekani M, Azimi RS, Ghasemloo F. The evolution of modern medicine Iran, from Darolfonon to the founding of Tehran University. Tehran: Chogan Press; 2010. p. 64. [Persian]
- 11- National Library and Archives of Iran. Accession No 270986. Tehran: National Library and Archives of Iran. [Persian]
- 12- Terhran University of Medical Sciences. Analytical report of four year performance of Tehran University of Medical Sciences. Tehran: Tehran University Press; 2009. p. 17-8. [Persian]
- 13- Ministry of Culture. Writer's office-statistics circle. Tehran: Ministry of Culture. pp. 6-7. [Persian]
- 14- sheikh Rezaee E, Azari S. Nazmīyeh reports from Tehran neighborhoods. Tehran: National library and Archives of Iran. 1998. p.381 [Persian]
- 15- National Library and Archives of Iran. Accession No 2700007666. Tehran: National Library and Archives of Iran. [Persian]
- 16- Marslovand H. Sheikh Hadi Najmabadi and the Constitution. Tehran: Ministry of Culture & Islamic Guidance; 1378. 102 p.
- 17- Sepidonline Newspaper.

می‌پرداخت و سرانجام در چهارشنبه بیستم جمادی‌الآخر ۱۳۲۰ قمری جان به جان‌آفرین تسلیم کرد و با خوش‌نامی تمام، جهان فانی را وداع گفت^[16].

تصویر ۱۶) سردر مسجد و مدرسه موقوفه مرحوم میرزا عیسی‌خان وزیر (احداث‌شده توسط شیخ هادی نجم‌آبادی)

وضعیت فعلی بیمارستان وزیری

روزنامه سپید درباره وضعیت فعلی بیمارستان وزیری می‌نویسد: درمانگاه نجم‌آبادی (وزیری)، در کوچه سخنور بین ولی‌عصر^(عج) و شیخ هادی ساخته شد. این مکان که اکنون غیرفعال است، در دوم شهریورماه ۱۳۷۷ در فهرست آثار ملی ثبت شد؛ اما ساخت‌وسازهایی که در اطراف این بنا انجام شده و سایه ساختمان‌هایی که در روزهای آفتابی روی حیاط به طور کامل سایه می‌اندازند، حریم این بنای تاریخی را مخدوش کرده است! براساس تابلوی اطلاعاتی که روی دیوار این بنا توسط سازمان زیباسازی شهرداری تهران نصب شده است، بیمارستان وزیری با وصیت میرزا عیسی توسط حاج شیخ هادی نجم‌آبادی در فاصله سال‌های ۱۲۷۵ تا ۱۲۷۹ هجری شمسی ساخته شد. در سال ۱۳۵۵ وزارت بهداشتی وقت، بیمارستان را با هدف ساخت بیمارستانی جدید تخریب کرد، اما هیچ اقدامی صورت نگرفت. تا اینکه در سال ۱۳۶۰ تعدادی از پزشکان و افراد خاندان نجم‌آبادی بخشی از بنا را بازسازی کردند. البته به گفته یکی از ساکنان این منطقه، هنوز وضعیت ساختمان بیمارستان نجم‌آبادی بلا تکلیف است^[17]. گویا این مریض‌خانه تا سال ۱۳۷۴ شمسی، به صورت درمانگاهی فعالیت داشته است و از آن پس دیگر فعالیت درمانی ندارد^[6] و در دوم شهریور ۱۳۷۷ در فهرست آثار ملی ثبت شده است.

نتیجه‌گیری

در دوره قاجاریه، مراکز علمی، آموزشی و درمانی زیادی با سرمایه خیرین یا از محل درآمد موقوفات با نیت خیر مومنان تاسیس شدند، از جمله مریض‌خانه وزیری با تخصیص درآمد موقوفات میرزا عیسی وزیر و به همت شیخ هادی نجم‌آبادی بنا شد و طی ۹۷ سال (از ۱۴۱۵-۱۳۱۸ قمری) هزاران بیمار از خدمات درمانی آن بهره‌مند شدند. پرواضح است که این سنت حسنه در تمام اعصار، علاوه بر ماندگاری می‌تواند گره‌گشای تعداد بی‌شماری از درماندگان